

Strafuitvoering en justitiële hulpverlening

Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System¹

Oostende was gedurende drie dagen het hart van herstelrecht en bemiddeling in Europa. Nationale en internationale vertegenwoordigers van het politiewezen, de zittende en staande magistratuur, het gevangeniswezen, bemiddelingsinstanties en beleidsinstanties hebben zich tijdens de Second Conference of the European Forum for VOM and Restorative Justice gebogen over hoe herstelrecht en het strafrechtstelsel zich tot elkaar verhouden.

Een opvallende verscheidenheid aan nationaliteiten was aanwezig op deze tweede conferentie, met een grote vertegenwoordiging Oost-Europeanen. Dat deze conferentie normaal in Roemenië zou hebben plaatsgevonden, is daar uiteraard niet vreemd aan. Bovendien hebben de organisatoren extra inspanningen geleverd om collega's uit het Oostblok te laten participeren. In deze veelal prille democratieën zijn veel collega's met een verbazingwekkende vastberadenheid op zoek naar de plaats van herstel en bemiddeling binnen vaak nog oude wetgeving en structuren.

Plenaire toespraken en interactieve overlegfora wisselden zich dynamisch af. De plenaire sessies lieten toe een algemene voorstelling te maken van het herstelrecht en zijn concrete toepassingsgebieden in de praktijk, zowel op nationaal als internationaal vlak. Daarbij werd telkens verwezen naar de verhouding van deze herstelgerichte praktijk tot de verschillende actoren in het strafrechtstelsel: politiediensten, Openbaar ministerie, rechters en gevangeniswezen. De interactieve overlegfora werden geconcentreerd vanuit de optiek zoveel mogelijk deelnemers te laten participeren aan discussies en gesprekken aangaande de thema's aangebracht tijdens de plenaire zittingen. Workshops, 'café-conferences' en 'fish-pool discussions' legden de nadruk op informeel overleg met mensen uit

eenzelfde of een ander expertisedomein. Deze alternatieve werkvormen waren een meerwaarde voor de conferentie, gezien de grotere toegankelijkheid tot de expertise en ervaring van nationale en internationale collega's.

De openingspeech van de Minister van Justitie VERWILGHEN, gebracht door zijn vertegenwoordiger dhr. BEN ZAJTMANN, zette de beleidsopties en de ontwikkelingen in België op het vlak van herstelrecht op een rijtje. Hierna belichten we een aantal accenten.

Het begon met een krachtig pleidooi voor de intrede van het herstelrechtelijk denken in het klassiek strafrechtstelsel, zonder dat het ene afbreuk doet aan het andere. Herstelrecht werpt voor de minister een nieuw licht op de strafrechtprocedure waarbinnen meer rekening moet worden gehouden met de noden van het slachtoffer en de dader gestimuleerd moet worden tot het opnemen van verantwoordelijkheid.

Een gevolg van deze beleids optie was de beslissing van de minister om herstelrecht te introduceren in het meest denkbare retributieve systeem: de gevangenis. Het is hierbij de bedoeling om de gedetineerden te stimuleren actief te werken aan herstel t.a.v. de slachtoffers en de maatschappij. De herstelconsulent begeleidt deze transformatie van het gevangenisbeleid naar een meer op herstel gericht beleid.

Bemiddeling moet mogelijk zijn in alle fasen van de strafrechtelijke afhandeling (met de gevangenis als laatste in de rij). We moeten evoluties naar een cultuur van straftoemeting en rechtspraak, doordrongen van herstelgerichte accenten.

Het is verder nog de wens van de minister om een Europees Netwerk voor Herstelrecht op te richten waarbinnen nationale contactpunten permanent informatie inwinnen, uitwisselen en evalueren.

Enkele opvallende aandachtspunten tijdens de conferentie:

1. Een algemeen gegeven was de aandacht voor de teruggave van het conflict aan de partijen zelf. In deze optiek kan de nadruk eveneens liggen op de betrokkenheid van de omgeving van de partijen en van hun lokale gemeenschappen. 'Community-oriented problem solving' vertrekt van de overtuiging dat criminaliteit een signaal is van plaatselijke problemen. Door de feiten dan ook op dat niveau te benaderen, kunnen oorzaken aangepakt worden.

1. Second Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, 10-12 oktober 2002.

2. Gezien de samenhang van de herstelrechtelijke benadering met het klassieke strafrechtstelsel is een onmiskenbare rol weggelegd voor de zittende en staande magistratuur. Deze actoren hebben een wezenlijke invloed op het al dan niet inbedden van herstelrecht in het strafrechtstelsel. Ondanks successen en positieve evoluties in zowel binnen- als buitenland, blijft toch wel een terughoudendheid bestaan om bemiddeling en alternatieve aanpakken toe te laten en te implementeren. Onwetendheid, ongelooft en reserves over rolonduidelijkheid liggen hierbij mogelijk aan de basis.
3. De invloed van het strafrechtstelsel op bemiddeling en herstelrechtelijke initiatieven is een feit. Aannemelijk lijkt ons eveneens de omgekeerde beweging. De wederzijdse invloeden zijn echter niet altijd even transparant en duidelijk voor elkaar. Een was van onduidelijkheid bemoeilijkt veelal de samenwerking tussen het herstelrechtelijk domein en het strafrechtstelsel. Toch is er een groeiende consensus dat ze elkaar niet hoeven uit te sluiten; laat er ons dan ook open en transparant mee omgaan.
4. België is koploper wat betreft de inbedding van herstelrecht in het gevangenisbeleid en de strafuitvoering. Weinig andere landen hebben reeds stappen genomen naar een herstelgerichte detentie. Slechts Engeland experimenteert met een aantal herstelgerichte initiatieven in gevangnissen (zowel voor het personeel als voor de gedetineerden). Deze staan echter volledig los van het beleid waardoor de goodwill van de lokale directies bepaalt of dergelijke initiatieven al dan niet toegelaten worden in de gevangenis. Beleidsmakers onderzoeken momenteel op welke manier hieraan een meer wettelijk kader kan geboden worden. In haar plenaire speech reikte mevrouw BIERMANS uit haar 2 jaar ervaring als coördinator herstelgerichte detentie een aantal denkpijlen aan als tegengewicht voor de principiële bezwaren die vaak opgeworpen worden tegen het werken aan een herstelgerichte detentie. Herstelgerichte detentie is voor sommigen een *contradictio in terminis*. Anderen zien hierin een nieuwe legitimatie van de gevangenis. Daarenboven achten mensen de detentiecontext op zich ongeschikt voor herstel gezien de randvoorwaarden helemaal nog niet vervuld zijn. Mevrouw Biermans ziet nog altijd de noodzaak van een eventuele opsluiting, zij het niet in functie van herstel. De gevangenis moet altijd een *ultimum remedium* blijven. Een herstelgerichte detentie beperkt zich niet enkel tot 'de gevangenis'. Het is in het kader van een herstelgerichte detentie noodzakelijk vooral ook te werken aan herstel en communicatie in de fasen van de strafrechtpleging voorafgaand aan de detentie. Er is bovendien een parallelle evolutie nodig in de samenleving zelf, die actief moet geappelleerd worden op haar verantwoordelijkheid in preventie, strafuitvoering, conflictoplossing en reïntegratie. Om te vermijden dat herstelgerichte detentie vooral vanuit daderhoek een invulling krijgt, is het onontbeerlijk om van meet af aan slachtofferorganisaties te betrekken.
5. Over het algemeen blijft bemiddeling tussen dader en slachtoffer de belangrijkste invalshoek. In België kan uitgedrukt worden met een vrij vernieuwend aspect daarvan, namelijk de bemiddeling in de fase van de strafuitvoering (tijdens de conferentie helder uiteengezet door de collega's van v.z.w. Sugnomè). Binnen de praktijk van herstelgerichte detentie wordt een ruimere invalshoek gehanteerd door ook aandacht te hebben voor zelfherstel, financieel herstel, bewustwordingsprocessen ...
6. Binnen de praktijk van bemiddeling, herstelgerichte detentie en andere herstelgerichte initiatieven, blijkt de zoektocht naar de invulling van het principe van vrijwilligheid alomtegenwoordig. Vrijwilligheid kan geïmplementeerd worden op twee niveaus. Kan je binnen een strafrechtstelsel of een gevangenisstelsel echt spreken van vrijwilligheid gezien de mogelijke consequenties bij het al dan niet ingaan op een bemiddelingsaanbod? Vervolgens: mag er een legitieme verwachting zijn naar de partijen om verantwoordelijkheid te nemen in de beslechting van hun conflict, of moet de absolute vrijwilligheid gehanteerd worden? In de verschillende Europese landen blijkt deze zoektocht een algemeen gegeven. Binnen de algemene vraagstelling naar de onderlinge verhouding tussen herstelrecht en het strafrechtstelsel is deze problematisering niet onbelangrijk.

Adinda VAN POUCKE
herstelconsulent gevangenis Sint-Gillis
 Ann DAELEMANS
herstelconsulent gevangenis Mechelen